

SLIKARJA RIHARD JAKOPIČ IN IVAN GROHAR V ŠKOFJI LOKI

Nimam namena, da bi s tem prispevkom jemal čast našim impresionistom. Pogled nanje pa se z oddaljevanjem časa spreminja, predvsem na njihovo človeško plat. Impresionisti spadajo v slovensko moderno, katere umetniki so živeli v hudi materialni bedi.

Pred leti se je peljala stara ženica z vlakom. Nasproti njej je prisedel »hipi«. Žena je pripovedovala, da tako zanemarjenega mladega človeka že dolgo ni videla. Roke je imel tako lepe in nič zdelane. Otrok, s katerim so hodili vedno le v hribe in nikoli na morje, je ob pogledu na kopalce v morju izjavil: »Ubogi ljudje, ki morajo ležati v vodi«!

V starih povestih je morala biti mati županja debelušna in imenitna, srečen gospodar je moral imeti rdeč obraz, umetniki ob prelomu stoletja pa so morali biti zamorjeni na duši, na telesu pa jetični. In nekateri so tudi bili oboje.

Barbizon v Loki je bil modna muha. Kolonijsko življenje je lahko prijetno in lahkotno, posebno, če imajo lepi dnevi brate. Če jih nimajo, je treba za to poskrbeti. O slabih dnevih je treba zapisati, jim dati svojo težo. Mogoče so takšni dnevi brez cvenka sovpadali z dnevi zdravljenja mačka? Mislim, da je bila njihova boema način življenja. Saj jo poznamo tudi danes s podobnimi tragičnimi konci.

Groharja in družčino so v tistih časih v Loki lepo sprejeli. Družbene norme so bile takrat seveda strožje. Postave so takrat še nekaj veljale.

Leta 1944 se je dogajanja v Loki pred štiridesetimi leti spominjal eden mlajših takratnih sopotnikov loških impresionistov, kritik in publicist Ante Gaber:¹

... »Ivan Grohar in Rihard Jakopič sta se vrnila v Škofjo Loko, za njima sem pa v njeno okolico zvalil tudi Mateja Sternena in njegovo gospo soprogo Rozo. Sternen je prav vsak dan z Godešča ali Gorenje vasi prihajal v mesto, predvsem na razgovor v kavarno prijatelja Karlina, ki je pred kratkim absolviral neko umetnostno obrtno šolo na Dunaju. Okrog naše mize so se gnetli Gvidon Birolla in drugi fantje, ki so začeli po zgledu akademskih slikarjev tudi sami slikati kar po vrsti, namreč kmalu umrli, talentirani Dolfe Appe, Karel Mikuž z bratom Lucetom, Pavle Caleari s svojima za umetnost vnetima bratrancema ter vsi visokošolci in študentje, enako pa tudi škofjeloški meščani z inteligenco vred. Grohar je vedno prepeval v znamenitem čitalniškem pevskem zboru sodnika in komponista Oskarja Deva poleg ge. Mileve dr. Zakrajškove, pozneje znane gledališke umetnice, skupaj z lepo gospo Julko Mandeljčevo in mojo pokojno ženo Tončko ter drugimi pevkami, posebno pa z imenitnima tenoristoma Margučema, s Poldetom Hafnerjem-Feškom, z davkarjem basistom Mušičem, učiteljem Zahrastnikom, s ponderabilnim² posestnikom in mesarjem Tonetom Hafnerjem, predvsem pa solistom Stefanom

Sinkom ter z drugimi študenti in študentkami, gostilničarji, uradniki, obrtniki, kmečkimi gospodarji in z vsemi svojimi dobrimi prijatelji. Pevskega zbora so bile polne kavarnе in gostilne, saj smo bili vedno budna krokarska in celo pretepaška družba ter strah in groza mirnih purgarjev. Ni treba dosti pripovedovati, da je imel pokroviteljstvo Francek Dolenc ali pa pivovar Pepe Smid, enako pa tudi grajski Avgust Berthold, prvi naš fotograf — umetnik, z zvestim oprodo Gusteljnom Blaznikom. Po smrti svetnika Mikuža je prišel v družbo tudi svetnik Šumer s svojo gospo soprogo; prepeval sicer ni, pač pa je brundal po belokranjsko.

Pa se je primerilo, da smo se znašli tudi pred strogim očetom županom ob 11 dopoldne na rotovžu pri svarilu in globi, prav tako pa celo pred nepopustljivim sodnikom Oskarjem Devom zaradi razgrajanja. Najhujšo tako bitko je Gvidon Birolla z odlično karikaturο ohranil večnosti. Viharna borba z mlinarskimi hlapci je divjala okrog Feška tja do kapucinov po vsem starodavnem kamnitem mostu, kjer Jakopič mlati po sovražnikih z velikanskim žlebom, odtrganim z mogočne mesarjeve hiše ob mestnih vratih. Do takih podvigov je navadno prišlo ob pogostih gostovanjih Hinka Smrekarja ali pa Franceta Tratnika.

Kako je Grohar fantoval in dekleta klical, naj pa povedo prifarški možaki, če si upajo.

Naš najljubši gost je bil pa Ivan Cankar, ki je vsako leto zanesljivo prišel v Škofjo Loko za svoj god o sv. Janezu Nepomuku, ki ga je usoda meni izbrala za rojstni dan. Dvojni praznik so prihajali v Škofjo Loko obhajati iz Ljubljane skupni prijatelji, ki so se jim že na predvečer pridružili Ločani. Rajna Tončka je znala poskrbeti za vsa mogoča učinkovita zdravila, da smo se lahko na praznik po kosilu potegnili v Poljansko dolino k Jakobcu v Srednjo vas občudovat prirodo. Navadno nas je bilo za dva breka. Gor grede govoriti nismo smeli, ker nam je to prepovedal Ivan Cankar, da je nemoteno občudoval pomladna čuda prelepe doline. Nazaj grede pa govoriti nismo mogli.

Še veliko več in mnogo lepših praznikov smo pa doživeli na svojih tihih sprehodih po Gorajtah gori do Crngroba in po logih, hostah, med cvetočo ajdo in zlato pšenico doli do nepreglednih brezovih gajev proti Jeperci. To so bila pobožna potovanja, prave božje poti za krasotami domovine. Tu so nastale umetnine, ki jih danes cenimo za najdragocenejše dragulje naše slovenske kulturne zakladnice.

Primerilo se je, da sem z Groharjem in Jakopičem presedel vso noč pri razglabljanju načrtov za nova dela, ki naj bi slovenski umetnosti tudi doma pomagala do spoštovanja. S težko glavo smo ob zori odšli na sprehod proti Poljanski dolini, kjer so kosci v Viršku že rezali rosno travo. Pa je fant Grohar, ki je nekdanj kosil planino na Ratitovcu in hodil na košnjo celo čez državno mejo med italijanske Slovence, veselo zavriskal in stekel med kosce, zgrabil za koso in zamahnil. Zlomila se mu je, da je bil kar žalosten, ker kose ni bil več vajen kot čopiča in slikarske lopatice. Tiho smo šli spet nazaj na cesto in srečali kočijo gospe dr. Tavčarjeve, ko se je z Visokega peljala na loški kolodvor, pozdravljala z obema rokama: »Kako ste pridni pri iskanju motivov, le mnogo lepega ustvarite!« Nas je bilo pa skoraj sram, ker tisto noč res nismo koristno krogali.

Ločani so imeli slikarja radi, saj nam nešteto umetnostnih spomenikov priča za dovezetnost prebivalcev Loškega gospostva za lepoto. Skoraj vsi kiparji in slikarji prejšnjih časov so se zibali v Loškem gospostvu. Prav posebno pa

umetnikov tedaj meščani niso cenili niti v Škofji Loki, še manj pa po drugih mestih, a najmanj v Ljubljani. Čeprav je Grohar požrtvovalno sodeloval v čitalniškem pevskem zboru ter imel celo na odru glavno vlogo, ko je s svojim presunljivo mogočnim baritonom ob kitari prepeval starodavno štorijo o havptmanu Gašperju in lepi deklici Urški iz štajerske dežele, vendar je prišlo do katastrofe, ko sem si v neki govoranci v čitalnici dovolil predrznost, češ da bodo tradicionalnega čitalniškega predsednika dr. Antona Arka Ločani že davno pozabili, ko bo ves slovenski narod slavil Ivana Groharja. Že drugi dan sem bil zaradi te predrznosti iz čitalnice izključen popolnoma po pravici. Toda dobri dr. Anton Arko je moral v svoj testament zapisati vsoto in naročilo, naj mu vzdajo spominsko ploščo na njegovi rojstni hiši v Ribnici. Res so spominsko ploščo vzdali. Ivan Grohar in njegovi tovariši — impresionisti, ki so dosegli svojo popolnost v Škofji Loki, pa s svojimi deli žive v občudujočih srcih vseh kulturnih Slovencev. Proslavili niso samo sebe, temveč tudi gostoljubno Škofjo Loko, ki je zaradi njihovega dela za čast vse slovenske domovine zapisana na najlepši strani zgodovine slovenske likovne umetnosti.«

Dodajmo še nekaj komentarja h Gabrovemu spominjanju. Grohar je bil sprejet v loško Čitalnico 31. oktobra 1896.³ Vpisali so ga v knjigo šele naslednjega leta in ga takoj tudi prečrtali. Izstopil je že 11. 1. 1897.⁴ Anteja Gabra, takrat visokošolca, so sprejeli leta 1905. Leta 1907 ga že ni več v čitalniškem imeniku članstva.⁵ Če je kdo ponovno vstopil, so ga ponovno vpisali. Grohar je bil kljub temu, da ni bil član Čitalnice, pri prireditvah vedno dobrodošel.

Borbo z mlinarskimi hlapci in srečanje z Visočco je literarno obdelal Janez Kajzer.⁶ Sodni spisi iz teh let so uničeni. Kaznovani so bili od sodnije in od občine, danes bi rekli od sodnika za prekrške. Spisi v občinskem arhivu pa so se ohranili. Ovadba je takale:⁷

Mestni urad Škofja Loka

Praes. 3. 9. 03.

št. 1711

Mestnemu stražniku z naročilom, da imenoma navede v ovadbi z dne 29. 8. 1903 naznanjene osebe radi kalenja nočnega miru.

Slavnemu mestnemu županstvu v Škofjiloki

Na predstoječo naročilo se službo uljudno poroča, da so sledeči fantje v ovadbi z dne 29. avgusta t. l. naznanjeni, in sicer: Franc in Gregor Jankovič iz Sele št. 7, Peter Gartner iz Golice obč. Selca, in Franc Pavlič iz Domžal št. 78, Gustav Blaznik, Ludvik in Karl Mikuš, Anton Gaber, vsi iz Škofjeloke, Gustav Bertold iz Puštala in Rihard Jakopič, slikar, iz Ljubljane, sedaj v Puštali, sprli so se okoli 12. ure ponoči na kapucinskem mostu, začeli so zadnih šest imenovanih fantov prve štiri spat goniti, začel se je prepir in kletvina med vsem, začeli so prvi štirje fantje kamenje lučati proti zadnim imenovanim, potem da Gustav Bertold revolver Gustavu Blazniku in je začel streljati proti prvim štirim imenovanim, kjer so pa potem vsi tako grdo vpili, kleli in erjovel tako, da so s tem nočni mir silno kalili bodi si prvi ali zadni imenovani.

Mestno stražništvo v Škofjiloki dne 3 septembra 1903

Anton Kermeč, nadstražnik.

Nadstražnik pri prepiru ni bil prisoten in je potek zapisal po pripovedovanju. Za druge navedene se je v njihovem imenu zagovarjal gospod Anton Gaber. Povedal je, da niso delali nobenega ropota in so se le branili in pri tem klicali redarja na pomoč. Nič slabega oziroma policiji nasprotnega pa niso storili. Hlapca Jankoviča sta se zagovarjala, da so gospodi prvi začeli in provocirali. Bila sta zelo pijana. Občinska policijska oblast je obsodila vse na globe od 2 do 10 kron. Sodišče pa je prvo navedene obsodilo še na 48 ur zapora in Gustava Blaznika zaradi orožja in streljanja na 6 kron globe. Mladi gospodje iz mesta so jo bolje orodili. Gustav Blaznik je bil takrat 20 let star fotograf iz predmestja Karlovec. Ludvik Mikuž je bil 20 let star študent prava, Karl pa 16 let star gimnazijec. Mikuževa sta bila sinova sodnika in sodnega svetnika v Loki. Anton Gaber je bil 20-letni abiturient, pozneje znani publicist in umetnostni zgodovinar Ante Gaber v Ljubljani. Gustav Bertold je bil takrat 23 let star zasebnik in je bival v Puštalskem gradu. Njegova mama je bila najmlajša baronova hči, ki je po porodu fantka umrla. Bertold je bil pozneje znani umetniški fotograf v Ljubljani. Nekajkrat je fotografiral tudi Groharja. Pri Wolkenstergovih se je takrat mudil tudi slikar Rihard Jakopič.

Mlinarski hlapec v Loki je bil le Franc Jankovič v mlinu pri Koširju pri Kapucinskem mostu. Jankoviča sta bila iz Sela pri Črnem Vrhju nad Polhovim Gradcem. O njih niso vedeli povedati nič slabega. Pavlič in Gartner pa sta delala v mlinu v Rakovici pri Kranju. V celotnem dosjeju je še precej podrobnosti. Povem naj le še, da se je občinski globi dolgo izmikal Gustav Blaznik, ki je uspešno nategoval občinskega slugo, da je kar dvakrat zastonj prišel rubit na dom. O Jakopičevi korajži ni nič govora.

Grohar in Jakopič sta bila v Loki spoštovana. O tem nam govore še drugi dokumenti. Leta 1905 sta bila med povabljenimi strelci na prireditvi loških strelcev.⁸

Akademski slikar Matej Sternen je imel dva deleža v Okrajni hranilnici v Škofji Loki. Član hranilnice je bil od 7. septembra 1909 do 26. februarja 1911.⁹

Na Groharjevo ugledno pozicijo kaže tudi naslednji dokument. Nравstveno spričevalo je v nemščini objavil že Branko Berčič.¹⁰ V loškem občinskem arhivu se je ohranil koncept tega spričevala. Prosto preveden je takle:

Mestni urad Škofja Loka

praes: 24. 10. 1907.

Št. 2160

G. akademski slikar Ivan Grohar prosi za potrdilo bivanja tu in spričevalo o zadržanju. (do tu slovenski o. p.)

Št. 2160

Spričevalo kolek

Uradno potrjujemo, da je akademski slikar gospod Ivan Grohar, rojen v letu 1867 v Sorici, bil v času med julijem 1904 do julija 1907 v Škofji Loki; tukaj je tudi z veliko marljivostjo (grossemfleisse) izvrševal svoj poklic in se med tem časom v vsakem oziru brezhibno (tadelloss) obnašal.

L. S.

Lenček l. r.¹¹

Zupan Lenček je bil pravnik, notar v Škofji Loki. Znal je napisati primerno spričevalo. Grohar po tedanji zakonodaji ni bil pristojen v Loko, kjer

bi moral nepretrgoma bivati deset let, da bi si pridobil domovinsko pravico. Lenček je to umetelno obšel s formulacijo med leti 1904 in 1907. Groharju bi lahko oporekal brezhibno obnašanje, saj je bil do takrat vsaj dvakrat dokumentirano kaznovan in ga je župan sam ukoril. Dne 24. junija 1905 je ponoči ob tretji uri vriskal. »Grohar je bil že poprej zaradi urisankanja od patrole opominjan in on pa nalašč ponoči patroli iz urisankanjem nasprotuje.«¹² Že čez dva meseca je 3. septembra istega leta spet imel policijski incident. Družba Antona Gabra, Ludvika Mikuža, Viktorja Deisingerja in Antona Marguča in seveda Ivana Groharja je kar z zvezanimi površniki šrangala poroko gospoda Ivana Karlina, ki se je ženil z gospodično Marijo Pajer. Nam že večinoma znani obrazi. »Ker se je to nespodobno dejanje na javni ulici pred farno cerkvijo godilo in sploh v pohujšanje ljudem in posebno mladini, — ker so bili takorekoč brez rekeltov in v pijanem stanu ker so se ljudje nad tem fantinam zelo zgledovali.«¹³

Grohar je v obeh primerih dobil le ustni opomin od župana. Župan pa je mirno zapisal, da je brezhibnega obnašanja in zelo marljiv.

Topel je tudi zadnji zapis po Groharjevi smrti. Na prvi občinski seji 26. aprila 1911 so se spomnili Groharjeve smrti. »Pred prihodom na dnevni red se župan spominja zamrlega akademičnega slikarja Ivana Groharja, ki je preživel veliko let v Škofji Loki in v tem času izdelal veliko njegovih umotvorov. Občina ga vsled tega s ponosom šteje med svoje domačine in zaradi tega se je smatral župan v svojo dolžnost položiti na njegovo krsto venec z napisom na trakovih: 'Občina Škofja Loka-umetniku domačinu.' Župan prosi, da se ta majhni izdatek odobri, kar se soglasno stori.«¹⁴

Občina ga je s ponosom prištel med svoje domačine. Formalno ga nikoli niso mogli vpisati med loške meščane, v loško domovinsko zvezo. Po smrti zelo hitro odpadejo vse formalnosti.

Kje so impresionisti v Loki »kvartirali«. Za prvim Groharjevim bivanjem je prišel v Loko okoli leta 1902 Rihard Jakopič. »Menda sem vam že pravil, da sem se preselil v Škofjo Loko spomladi 1902, kmalu potem, ko se je preselila sem družina višjega nadgeometra Czernyja. Stanoval sem najprej pri baronu Wolkenespergerju (pravilno Wolkenespergu, o. p.) v gradiču Puštal na robu škofjeloškega mesteca. Bil sem nekak gost Wolkenespergovih. Ker pa nisem hotel predolgo uživati gostoljubja, sem se 1. novembra 1903 preselil k neki stari ženici blizu farne cerkve. Tam sem stanoval, dokler se nisem poročil. Še prej sem večkrat obiskal Groharja v Hejblarjih. Svetoval sem mu, naj zapusti svojo vas in se preseli v Škofjo Loko v moje stanovanje v hiši št. 42.«¹⁵

Jamova pisma Jakopiču začenjajo redno prihajati na loški naslov šele avgusta 1903, prej pa mu je pisaril v Ljubljano. To kaže, da je bil Jakopič od poletja 1903 redno naseljen v Loki oziroma v Stari Loki. Iz te korespondence je razvidno tudi, da se je Jakopič še vračal občasno v Loko, npr. septembra 1912.¹⁶

Jakopičevo stanovanje pri farni cerkvi je bilo pri Kumpu, danes pri Piškucu, Cankarjev trg 11. Če se je sem potem preselil Grohar, nisem mogel ugotoviti, verjetno pa ne. Stara ženica, pri kateri je živel Jakopič, je bila Marjana Globočnik, lastnica hiše med leti 1890—1918.¹⁷ Novembra 1904 se je Jakopič poročil in se preselil k ženini družini v Staro Loko št. 15, k Dolencu. Celoten Dolencev stavbni kompleks je nosil po stari hišni numeraciji št. 15. Danes so na tem mestu tri hišne številke. Jakopičeva družina je živela v po-

sebnem stanovanjskem poslopju, ki je bilo namenjeno tudi Dolenčevim uslužbencem. Danes je to hiša Stara Loka št. 3. Tu je bil Jakopič do novembra 1906, kar kaže točno tudi Jamova korespondenca. »Okoli novembra 1906 sem se preselil s svojo družino iz Škofje Loke v Ljubljano v hišo na Emonski cesti št. 2, ki jo je oče meni obljubil, jaz sem jo pa po očetovi smrti prepustil Pepetu. Preselil sem se, ker se je Ana večkrat slabo pučutila in mi je bilo mnogo do tega, da bi imeli pri roki zdravnika.«¹⁸ Pri Jakopičevih so pričakovali.

O Groharjevi loški dobi vemo še več. Po Birollovem pripovedovanju je Grohar stanoval na različnih krajih v Škofji Loki, na Štemarjih, pri Flisu, pri Logondru in dalj časa v Stari Loki. Veletrgovec z lesom Franc Dolenc mu je dalj časa nudil streho in mu tudi finančno pomagal.¹⁹ Kronologiji Groharjevih kvartirjev bi težko sledili. Prvo stanovanje z ateljejem je bilo verjetno v stari Kasarni — Jesiharni, danes Blaževa ulica 10.²⁰ V Loki je bil verjetno le do začetka leta 1897, kar kaže tudi izpis iz Čitalnice, ki smo ga že omenili. Ponočno, za stalno, pa je prišel v Loko leta 1904, kar citira tudi županovo npravstveno spričevalo. Iz obeh policijskih prijav leta 1905 je razvidno, da je poleti 1905 stanoval pri Homanu, v mestu št. 41, danes spodnja Homanova hiša Cankarjev trg 13. Iz Homanove gostilne, Mesto 114, danes Mestni trg 2, je tudi istega leta naslikal znano sliko Loke v snežnem metežu. Že septembra pa je stanoval v mestu št. 40, danes Cankarjev trg 12. V tej hiši je bila mežnarija loške farne cerkve. Hiša je bila mestna last, ne cerkvena.²¹ Med leti 1905 in 1908 ugotavlja Andrej Pavlovec Groharja na skupinski sliki na Fortunovčevem dvorišču v Binklju.²² Pri Fortunovcu so se pozneje pisali Logonder. Birolla je Steletu mnogo let pozneje to pripovedoval. Verjetno bi se Steletov zapis Birollovega pripovedovanja moral glasiti, »in dalj časa v Stari Loki pri Logondru« (v Binklju o. p.). Franc Dolenc je podpiral Groharja, vendar je pridobil Štemarje šele leta 1908.²³ Na Štemarjih se je Grohar zadrževal do odhoda v bolnico v Ljubljani.

Prej je bila lastnica Štemarjev, posestva in gostilne, Rozina Danev, ki bi utegnila tudi pomagati Groharju pri njegovih stanovanjskih problemih. Zapuščinski spis po Groharju se je glasil — Škofja Loka pri Fr. Dolencu, Štemarje.²⁴

Kdaj je bil Grohar pri Flisu, danes Mestni trg 8, nisem mogel zaslediti. Elizabeta Dolinar, gostilničarka v Škofji Loki z 879 K. terjatve pri Groharjevi zapuščini, pa je bila najemnica gostilne v Prajerici na Lontrgu, kamor je Grohar zadnja leta največ zahajal.²⁵

Še nekaj spominskih zapisov o Groharju. Leta 1904 je bila zgrajena lekarnarjeva hiša v Kapucinskem predmestju 25, danes stavba Davčne uprave, Titov trg 2. Pokojni Evgen Burdych, apotekarjev Genči, roj. 1895, mi je večkrat pripovedoval o Groharju. Ta je bil velikokrat pri njih povabljen ali nepovabljen gost na kosilu. Poleti ni nikoli prihajal skozi vrata, ampak vedno skozi okno tam, kjer je za zaveso slišal družino.

Groharja se spominja Cilka Tavčar, rojena 1895. Hodil je v Prajerco na Lontrgu. »Šmid je bil dober zanj. Hrano mu je dajala Špela zastonj. Tudi stanoval je v Prajerici? Hodil je vedno hitro. Bil je zelo suh in je obleka kar frčala okrog njega. Rekli so, ta nobl malar gre. Grohar je naredil dve sliki za Šmida. Ta jih je potem dal Stricmanu — Jamniku, ker sta si bila v sorodu.«²⁶

Marica Grašič, roj. Šink, 1910, je vedela povedati o Groharju iz pripovedi svoje mame in Neže, ki je živela pri Korošču na Fari. »Ko je Grohar bival pri Fortunovcu, je delal Sejalca. Zivel je slabo, ni imel denarja. Tista Neža, ki je živela potem pri Korošču, je pripovedovala, da jo je že v Sorici portretiral kot angela. Nekoliko bolj sta se razumela. Neža je rekla, da dokler je bil doma, je bil dober fant. Ko pa je šel po svetu, ga je pa svet pokvaril. Namesto srajce je nosil le goljufa. To je samo sprednji del srajce z ovratnikom.«²⁷

Opombe

1. *Slovenec*, leto 72, št. 119, 25. maja 1944, Ante Gaber: Pred 40 leti (Spomini). V začetku opisuje Gaber veselje ob uspešni razstavi impresionistov pri Miethkeju na Dunaju, februarja 1904. Nato sledi objavljeni del, ki se nanaša na Škofjo Loko. Ante Gaber je bil Ločan, Finfarjev.
2. Ponderabilen, tehten v smislu teže v kilogramih.
3. Branko Berčič, Drobtine iz Groharjeve zapuščine, *Loški razgledi (LR)*, 2, 1955, str. 138.
4. Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota v Škofji Loki (ZAL Šk. L.), Čitalnica, beležnica tajništva za leto 1897.
5. ZAL Šk. L., Čitalnica, beležnica tajništva 1905—1907.
6. Janez Kajzer, *Macesen*, Roman o Ivanu Groharju, Cankarjeva založba 1978, poglavje Svetlobe, str. 251—282, brez navedbe virov oziroma literature za 6. del poglavja. Drugače Kajzer redno navaja literaturo.
7. ZAL Šk. L., Občina Škofja Loka, policijske zadeve, fasc. št. 121.
8. ZAL Šk. L., Strelsko društvo v Škofji Loki 1883—1926, zaznamek povabljenih strelcev pod št. 54 Jakopič in št. 55 Grohar.
9. ZAL Šk. L., Okrajna hranilnica v Škofji Loki, Zadružni register Okrajne hranilnice v Škofji Loki 1900—1946, fasc. št. 15.
10. Opomba 3, str. 141.
11. ZAL Šk. L., Občina Škofja Loka, fasc. 61.
12. France Štukl, Anekdoti o slikarju Groharju, *LR* 15, 1968, str. 203, 204.
13. Opomba 12, prav tam.
14. France Štukl, Zapisniki in drugi izbrani dokumenti iz arhiva občine Škofja Loka 1861—1918, ZAL Škofja Loka 1979, str. 85/86.
15. Anton Podbevšek, *Rihard Jakopič*, Cankarjeva založba 1983, str. 223.
16. Jamova pisma Jakopiču med leti 1898 do 1927; tipkopis v Loškem muzeju v Škofji Loki.
17. France Štukl, *Knjiga hiš* II, ZAL, Škofja Loka 1984, str. 120.
18. Opomba 15, str. 249.
19. France Stelè, *Ivan Grohar*, Državna založba Slovenije 1960, str. 16.
20. Opomba 3, str. 138; Meta Sterle, Grohar in zbirka njegovih mladostnih del v Sorici, *LR* 14, 1967, str. 84.
21. Opomba 17, str. 118.
22. Andrej Pavlovec, Nova fotografija Ivana Groharja, *LR* 28, 1981, str. 337/338.
23. France Štukl, *Knjiga hiš* I, ZAL Škofja Loka 1981, str. 91.
24. ZAL Šk. L., Sodišče v Škofji Loki, fasc. št. 40. Ta zapuščinski spis je bil že večkrat objavljen. Od originala, ki se hrani pri nas, je ostal le »obodni del« s formularjem, končni zapis zapuščinske razprave — imetje in dolgovi ter prisojilo zapuščine. Popis slik pa so brumni raziskovalci Groharja odlepili in odstrigli iz spisa.
25. Opomba 15, str. 297.
26. Pogovor s Cilko Tavčar, roj. 1895, zapis v ZAL, maj 1987.
27. Pogovor z Marico Grašič, roj. Šink, 1910, zapis v ZAL, maj 1987.

Zusammenfassung

DIE MALER JAKOPIČ UND GROHAR IN ŠKOFJA LOKA

Der vorliegende Beitrag möchte uns über den Aufenthalt der Impressionisten Rihard Jakopič und Ivan Grohar in Škofja Loka Aufschluß geben. Der erstgenannte lebte in Loka von 1902 bis 1906. Zunächst wohnte er bei der Familie Wolkenberg im Schloß Puštal, danach bei Kump neben der Pfarrkirche und schließlich beim Industriellen Franc Dolenc, und zwar in dessen Gesindehaus in Stara Loka. Grohar wechselte seine Wohnungen häufiger. Von 1904 bis 1911 weilte er fast ununterbrochen in Škofja Loka.

Beide beteiligten sich am gesellschaftlichen Leben in der Stadt, besonders Grohar wurde ganz als Einheimischer angesehen. Er führte das Leben eines Bohemiens, das zuweilen von den damaligen Lebensnormen und -gesetzen abwich. Beide Maler wurden in Loka so, wie sie waren, mit großem Verständnis und großer Sympathie aufgenommen, sogar in amtlichen Kreisen (Bürgermeisteramt, Gericht). Die Umgebung stimmte gut mit ihrer künstlerischen Sendung überein, wovon sie trotz ihrer finanziellen Schwierigkeiten nicht abschweiften. Das persönliche Bild Grohars haben wir noch durch einige Erinnerungssplitter ergänzt.